

ACC. N:R M. 11822:/.

Tidmätare.

Tidsbestämning efter solen och månen etc.

I tider före de mekaniska urens tillkomst och långt därefter, ända fram i nutiden, har man haft andra medel för att bestämma tiden. Det var huvudsakligen solen, månen och vissa stjärnor, jämte en del naturformationer, som man rättade sig efter. I Lannabygd t. ex. hade man en skogsklädd bergshöjd kallad "Berget," som tidmätare. Dess högsta punkt var en platå, på vilken bygdens ungdom i gångna tider brukade bränna påskeldar. Denna platå har blivit kallad "Tornkullen." Här har också Riks-karteverket en observations- och fixpunkt. För detta ändamål har det funnits en träställning eller torn, därav namnet.

När solens strålar nådde denna höjd kunde man bestämma tiden.

Under nattens timmar

Under nattens timmar kunde man av månens och efter polstjärnans och karlavagnens ställning på himlavalvet, bestämma tiden. Några s.k. solmärken såsom skårer o.d. anbragta på fönsterbräden eller spismurar finnes inte några kvar här på

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

M. M.  
152.

ACC. NR M. 11822:2.

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

orten. Men ännu in på 1880-talet funnos dylika i nästan varje stuga. Alltid inomhus. Från min barndom minnes jag att i min farfars boningshus i storstugans södra fönster, voro tre skåror inristade på fönsterbrädet eller karmen. Den första i sned vinkel åt vänster. Den andra eller mellersta i så gott som rät vinkel. Den tredje i sned vinkel åt höger. När därför skuggan från fönstrets mittenpost nådde <sup>tredje</sup> första skåran beräknade man att klockan var sex, när den kom till den mellersta var det tolv middag; när den föll över första skåran ansågs klockan vara cirka fem på morgonen. Detta var på sommartiden. Dessa tecken brukade min farfar demonstrera för mig i min barndom. Även i en backstuga i skogsbrynet i Lanna funnos sådana märken ända till 1915 då denna stuga revs. När man under slåttertiden slog av gräset på dess k. ängarna hade man sin tidmätare, det var då solstrålarna träffade en klyfta i berget, kallad "Djupe hylta". Då var klockan 12.

Solvisare.

Här på orten bestodo solvisarna av en stenplatta vari voro

ACC. N:R M. 11822:3.

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

inristade ett antal streck inom en cirkel, i cirkelns mitt var ett hål borrarat, med en pinne. Sedan man placerat plattan i rätt riktning, på någon öppen plats, var det ingen svårighet att bestämma tiden. På en bergknalle kallad "Klintaberget", på Bobacka ägor fanns förr en sådan solvisare, men den har numera utplånats genom sprängning. Under förra århundradets senare del på 1875-80 talet användes en annan tidmätare, bestående av en mässingsring ungefär  $3/4$  tum bred och försedd med siffror både på ut och insidan. De på insidan betecknade urtavlans siffror och på utsidan månadernas nummer. Om ringen var spänd en mässinstråd inom vilken en röglig metallplån löpte. Efter dennas ställning kunde man beräkna tiden. Men denna tidmätare blev snart utslagna av fickuren. Men bland det yngre släktet som kanske inte hade råd att köpa de betydligt dyrare fickuren, var solringen länge i bruk. De tillhandahölls av ortens smideshandlare och av kringvandrande s.k. "knallar."

Ur.

Till en början, även sedan de mekaniska uren börjat bli

ACC. N:R

M. 11822: 4.

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

vanliga, hade man samtidigt solur. De första mekaniska uren  
voro ganska enkla. hela verket bestod blott av tre hjul och sak-  
nade slagverk. Tavlan var av trä med siffrorna målade i en cir-  
kel. Den s.k. pendikeln bestod av en ungefär alnslång järntå-  
råd, tunnhamrad i sin översta ända och fastsatt inuti verket.  
I den nedersta ändan av nämnda tråd var anbringad en skjutbar  
bricka av järn- eller mässingsplåt. Som var avsedd att reglera  
urets gång. Drog man ned denna bricka blev farten saktare och  
sköt man upp den ökades takten. Till dessa ur var ej fordrat.  
Dessa ur skall ha tillverkats i Jönköping. Men vem som varit  
dessa klockors tillverkare är ej känt. På en sådan som min far-  
rar ägde funnos initialerna A.N. men om de varit målarens  
eller tillverkarens namn är ej bekant. Det har även funnits  
klockor helt av trä både hjul, sidoskivor, tavla och pend-  
dikel. Efter vad det berättats skulle de ha gått utmärkt. Men  
så småningom blevo dessa primitiva ur utslagna av de s.k.  
dalaklockorna. Vars tillverkningsort var Mora i Dalarna.  
De voro ganska smakfullt utförda med verk och sidoskivor av  
Mässing.

ACC. N:R

M. 11822:5

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

De voro även försedda med slagverk, vanligen med två skålar och slog på hel- och halvtimme. Dessa klockor hade fordral. Själva urtavlan var nästan ett konstverk. Den var av hamrad järnplåt. Siffrorna voro målade på en cirka två tum bred ring av bly. I varje hörn på tavlan voro anbrakta, blommor eller änglabilder även dessa av bly, och högst upp en cirkelrund kupig skiva med årtal och ordet Mora. Dessa ur voro en smula dyra, men det fanns även en billigare sort med trätavla med namnet på tillverkningsarten Mora. Dessa klockor salufördes i bygderna av kringvandrande dalamänceller kullor. Senare tillkommo Stjärnsundsuren. Dessa voro mycket finare och bättre utförda. I motsats <sup>til</sup> Moraklockorna voro fordralen till dessa ``bukiga`` och avrundade. De såldes av de bekanta ``väsgötaknallarna`` På 1880-talet tillkommo de smaklösa i rektangulära lådor insatta amerikanska uren. På dessa var gången säker och pålitlig. Såldes både i urmakar- och smidesaffärerna. Men här på orten fanns även klockmakare som gjorde mycket goda klockor. De flästa kyrkors klockor i åtminstone i norra västbo voro gjorda av en Gnosjöbo Nils

ACC. N:R

M. 11822:6.

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Hyltèn i Hyltan. De hade en mycket säker gång varfärde voro  
mycket eftersökta. Inom parentes kan nämnas att Hyltèn var en  
ättling i rakt nedstigande led av den beryktade konstnären  
Sven Morin från nämnda socken. En annan beryktad klockmakare  
var Anders Nilsson från Törås i Anderstorp. I hemmen var det  
nästan regel att klockan skulle ha sin plats på gavelväggen i  
storstugan. Den måste dragas upp en gång varje dygn och detta  
hörde alltid till husfadrens åligganden han skulle även tillse  
när den behövde smörjas eller ses om. Fickur ägdes för eget  
bruk, förutom av far själv i huset, vilken ibland kunde äga  
flera stycken, även sedan söner konfirmerats skulle dessa ha  
egna fickur. Dessa fickur hade alltid sin plats över sängen  
om natten. Om den medhavdes ute ~~i~~ under arbete i markerna så  
hängdes den på en tädgren eller också låg den i fickan på en  
rock som man hängt på en störl eller buske. Till vardags bar  
man dock sällan klockan med det var vanligen blott då man gick  
<sup>in</sup> kyrkan detta förekom. Man hade den då med för att se och jäm-  
föra om den gick rätt.